

Vai ir jāievēro tiesību normas, kurām persona nepiekrīt

LIKUMA VARA
PANĒMIJAS
APSTĀKĻOS

Vērojot norises un aktualitātes publiskajā telpā, jau ilgstoši redzams, ka šajos Covid-19 pandēmijas apstākļos īpaši liela uzmanība, un tas ir pamatoti, ir pievērsta veselības aprūpes, medicīniskajiem un tautsaimniecību ietekmējošiem faktoriem, taču vienlaikus pārāk tālu aizmugurē ir atstāta ne mazāk svarīga šīs globālās problēmas šķautne – juridiskā puse jeb tiesiskums un likuma vara. Ja medicīnas un ekonomikas jomas ekspertu viedokļi publiski ir pietiekami plaši pārstāvēti, tad juristu kā tiesiskās sistēmas ekspertu balss ir pieklusināta vai nav dzirdama nemaz. Iespējams, arī tādēļ daļā sabiedrības stihiski veidojas jauna un tiesību avotos nebalstīta izpratne par valsts pilnvarām, likuma varu un indivīda tiesībām un pienākumiem pakļauties likumdevēja noteiktajai kārtībai.

Piemēram, atsaucoties uz savu pamattiesību aizskārumu, kas it kā tiek nodarīts, Covid-19 izplatības ierobežošanas nolūkā valstij nosakot pienākumu valkāt sejas aizsargmasku, daļa sabiedrības pašrocīgi ir uzņēmusies Satversmes tiesas funkciju, paziņojot, ka konkrētās normas ir pretrunā Satversmei un starptautisko tiesību dokumentiem un tāpēc nav jāpilda. Vēl jo vairāk – tiek veidotas speciālas domubiedru grupas, kas konstitucionalitātes vārdā pat aicina sabiedrību vispār neievērot tiesību normas, kuras, viņuprāt, aizskar un ierobežo personu pamattiesības.

Ir arī tādi juristi, kas sociālajos tīklos sabiedrībai skaidro, ka, piemēram, valsts paredzētais sods par sejas aizsargmasku nevalkāšanu saskaņā ar noteikto kārtību ir prettiesisks, jo atbilstoši Satversmē nostiprinātajai nevainīguma prezumpcijai nevienam nevar sodīt, iekams personas vaina nav pierādīta likumā noteiktā kārtībā, tādēļ, lai kādu sodītu par maskas nevalkāšanu, valstij visupirms ir pienākums pierādīt, ka konkrētajā brīdī persona ir bijusi slima ar Covid-19 (šo juristu ieskatā, tikai saslimušajiem ir pienākums valkāt sejas aizsargmaskas; savukārt vesels cilvēks bez aizsargmaskas nevienam neapdraud un attiecīgi neizdara pārkāpumu, līdz ar to viņa sodīšana ir prettiesiska).

Ar cieņu izturoties pret jebkuras personas pamattiesībām brīvi paust savus uzskatus, "Jurista Vārda" ieskatā, šobrīd publiskajā telpā tomēr bīstami dominē demonstratīva vēršanās pret tiesisko kārtību un likuma varu, daudzos gadījumos pārsniedzot vārda brīvības pieļaujamās robežas.

Protams, valsts rīcību drīkst kritizēt. Vispārzināms ir arī fakts, ka valsts izdotie priekšraksti nav neapstrīdami, tie var neatbilst Latvijas Republikas Satversmei un arī krīzes situācijā pieņemtam tiesiskajam regulējumam ir veicams satversmības tests. Taču šim nolūkam pastāv konkrētas procedūras, un šādu jautājumu izlemšana nav katras personas individuāla kompetence.

Tādēļ, ņemot vērā šos apsvērumus, pēc iespējas plašākas sabiedrības informēšanas un izglītošanas nolūkā "Jurista Vārds" organizēja juristu aptauju (*kas elektroniskajā versijā ir brīvi pieejama ikvienam interesentam*) par valsts rīcības brīvību tiesiskās kārtības noteikšanā un personu tiesībām un pienākumiem tās ievērošanā. Juristi un institūciju pārstāvji tika aicināti sniegt komentāru par šādiem jautājumiem:

1. Vai nolūkā ierobežot un apkarot Covid-19 pandēmiju valstij ir tiesības pieņemt normatīvos aktus, kas personām paredz jaunus ierobežojumus un papildu pienākumus, salīdzinot ar ikdienas tiesisko regulējumu?

2. Vai personai, kam sakarā ar nepieciešamību apkarot pandēmiju valsts ir noteikusi ierobežojumus vai pienākumus, ir obligāts pienākums šādas tiesību normas ievērot – arī tad, ja konkrētā persona tām nepiekrīt?

3. Kādas ir valsts iespējas panākt, ka personas pilda pandēmijas laikā noteiktos pienākumus, un kādas ir indivīdu likumīgās iespējas apstrīdēt tiesību normas, kuru saturam tie nepiekrīt?

Dr. iur. Jānis Pleps
LU Juridiskās fakultātes docents

Demokrātiskā tiesiskā valstī personai ir konstitucionāls pienākums ievērot likumus

1. Sabiedrības veselība ir viena no Satversmē ietvertajām konstitucionālajām vērtībām, kuras aizsardzībai valsts var ierobežot atsevišķu personu pamattiesības. Satversmes tiesa secinājusi, ka valsts īstenotie pasākumi sabiedrības veselības jomā parastos apstākļos iekļaujas sabiedrības labklājības aizsardzībā.¹

Pandēmijas apstākļos, kad pastāv būtisks apdraudējums sabiedrības veselībai, valsts īstenotie pasākumi šajā jomā var tikt vērtēti arī kā tādi, kas nepieciešami sabiedrības drošības aizsardzībai.

1 Skat. Satversmes tiesas 2012. gada 3. maija sprieduma lietā Nr. 2011-14-03 17.4. punktu.

Sabiedrības drošības aizsardzība ir viens no valsts uzdevumiem, kuru dēļ sabiedrībai ir nepieciešama valsts un ir attaisnojama valstij piešķirtā vara. Ikvienai valstij ir pienākums nodrošināt pienācīgu sabiedrības drošības aizsardzību. Saskaņoties ar pandēmiju un būtisku sabiedrības veselības apdraudējumu, valstij ir pienākums nekavējoties rīkoties apdraudējuma novēršanai un situācijas normalizēšanai.

Atkarībā no apdraudējuma intensitātes valstij ir pieejami dažādi tiesiskie mehānismi situācijai pārvarēšanai, kuru izvēlē pastāv plaša valsts rīcības brīvība. Valsts situācijas sekmīgai pārvarēšanai var izsludināt īpašu tiesisko režīmu – ārkārtējo situāciju vai izņēmuma stāvokli. Taču valsts var arī pieņemt atsevišķus likumus (proti, normatīvos tiesību aktus), kas paredz speciālu noregulējumu situācijas pārvarēšanai, saglabājot normalitātes režīmu.² Ja efektīva situācijas pārvarēšana neprasa ārkārtējas situācijas vai izņēmuma stāvokļa izsludināšanu, tad atsevišķu likumu pieņemšana uzskatāma kā iedarbīgs tiesisks mehānisms, kas salīdzinoši mazāk ietekmē sabiedrības vai atsevišķas personas tiesības un saglabā normalitātes režīmu valstī.

Izšķiroties situācijas pārvarēšanai izmantot atsevišķu likumu pieņemšanu normalitātes režīmā, valstij ir jārēķinās, ka šie likumiem noteiktie personu pamattiesību ierobežojumi uzskatāmi par ordināriem pamattiesību ierobežojumiem un to tiesiskums pārbaudāms atbilstoši Satversmes tiesas attīstītajai metodoloģijai Satversmes 116. panta ietvaros (noteikts ar pienācīgā kārtībā pieņemtu likumu, attaisnojams ar demokrātiskā sabiedrībā nepieciešamu leģitīmo mērķi un ievērots samērīguma princips). Īpašos tiesiskos režīmos pieļaujams veikt ekstrordināru personas pamattiesību ierobežošanu, kuras leģitimitāte izvērtējama atšķirīgi.³

Līdz ar to pandēmijas apstākļos, kad pastāv būtisks sabiedrības veselības apdraudējums, situācijas pārvarēšanai valsts ir tiesīga atsevišķos likumos paredzēt atsevišķus šim mērķim paredzētus personas pamattiesību ierobežojumus un papildu pienākumus personām. Tomēr arī šādos apstākļos valsts nav atbrīvota no Satversmes ievērošanas pienākuma un tās rīcībai jānotiek Satversmes ietvaros, jo īpaši uzmanīgi raugoties uz Satversmes 116. panta prasību ievērošanu.

2. Satversme paredz ne vien atsevišķas personas pamattiesības un brīvības, bet arī noteiktus šīs personas pienākumus demokrātiskā tiesiskā valstī. Viens no šādiem pienākumiem ir spēkā esošo likumu (resp., normatīvo tiesību aktu) ievērošana.⁴ Precīzu attiecīgā konstitucionālā pienākuma pamatojuma nepieciešamību ir sniedzis Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departaments, proti, “likumu ievērošana ir jebkuras tiesību

sistēmas balsts. Tiesiskā kārtība kā tāda ir aizsargājama vērtība. Tiesiskuma princips nedod tiesības personai vienkārši nepildīt un neievērot tiesību normas, ja tā apšauba to konstitucionalitāti. Šāda indivīdu rīcība nevar pelnīt aizsardzību”⁵.

Pamatojot izdarīto secinājumu, Senāts norādījis: “Viena no senākajām tiesiskās domāšanas atziņām ir tāda, ka likums jāievēro arī tad, ja tas ne visai pilnīgi apmierina taisnīguma prasības. Tiesiskās drošības labad personai ir jāpakļaujas arī tādiem likumiem, kurus tā pati uzskata par netaisnīgiem. Kamēr tiesību norma ir spēkā, tā ir jāievēro vai pret to likumā noteiktā kārtībā ir jāceļ iebildumi. Kā atzīts tiesību literatūrā, pozitīvās (rakstītās) tiesības ir jārespektē, lai tiktu garantēta tiesiskā drošība un tiesību sistēmas funkcionēšana. [...] Persona nevar tiesību normu vienkārši ignorēt un vēlāk paziņot, ka ir uzskatījusi to par prettiesisku. Noliedzoša un nievājoša attieksme pret tiesībām jeb tiesību nihilisms mazina demokrātiskas valsts funkcionēšanas spēju”⁶.

Līdz ar to demokrātiskā tiesiskā valstī personai ir konstitucionāls pienākums ievērot spēkā esošos likumus, arī tos, kurus persona pati uzskata par nepareiziem vai antikonstitucionāliem. Tomēr demokrātiskā tiesiskā valstī ir nodrošināta ikvienam pieejama iespēja pārbaudīt jebkura likuma satversmību. Ja persona nepiekrīt likumos noteiktajiem pamattiesību ierobežojumiem, apšaubot to satversmību, personai ir tiesiska iespēja lūgt Satversmes tiesu pārbaudīt attiecīgo ierobežojumu satversmību. Īpaši jāuzsver, ka likumu satversmības izvērtēšana un nepiemērošana nav katras atsevišķas personas kompetences jautājums, kur būtu pieļaujama vai veicināma pašpalīdzība vai individuāla rīcība satversmības nodrošināšanā. Likuma neatbilstību Satversmei nepieciešams konstatēt tam īpaši paredzētajā kārtībā, lai persona varētu konstitucionāli tiesiski neievērot likumā noteiktos pienākumus.

3. Klasiski likumā ietvertu pienākumu ievērošanu valsts nodrošina piespiedu kārtā. Kā secinājis Senāts, “lai panāktu tiesību atzīšanu, valsts var piemērot piespiedu varu. Tā mudina cilvēkus ievērot tiesības. Ja šādas piespiedu varas nebūtu, tiesībpārkāpumu skaits ātri vien pieaugtu, jo arī pilsoņiem, kas tiesības ievēro un ciena, tiktu laupīta palāvība un viņi tiktu provocēti uz tiesībpārkāpumu izdarīšanu”⁷.

Satversmes tiesa gan ir vērsusi uzmanību, ka mūsdienīgu komplicētajā tiesiskajā un sociālajā realitātē likuma izpildes nodrošināšana tikai piespiedu kārtā, paredzot noteiktu sodu par likuma nepildīšanu, var būt nepietiekama. Kā uzsvērusi Satversmes tiesa, “demokrātiskā valstī līdzās imperatīviem līdzekļiem jārada arī vispārīga rakstura priekšnoteikumi labprātīgai pilsonisko pienākumu izpildei, kas primāri balstās nevis bailēs no soda, bet gan

2 Skat. plašāk: Levits E. Satversme ārkārtas apstākļos. Jurista Vārds, 05.05.2020., Nr. 18.

3 Skat.: Plakane I. Pamattiesību ierobežošana Satversmē. Jurista Vārds, 15.04.2003., Nr. 15.

4 Skat.: Rancāns J. Valsts vara un pilsoņu pinokumi. Katoļu Dzeive, 1929, Nr. 11.

5 Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2004. gada 30. marta sprieduma lietā Nr. SKA-5 17. punkts.

6 Turpat, 15. punkts.

7 Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2004. gada 30. marta sprieduma lietā Nr. SKA-5 15. punkts.

valstiskajā apziņā un attiecīgi izpaužas indivīda rīcībā un uzvedībā”⁸. Faktiski tas nozīmē, ka likuma ievērošanu ne tik daudz nodrošina valsts rīcībā esošie piespiedu mehānismi, cik likuma lietotāju un likuma adresātu gatavība akceptēt likuma prasības un tās ievērot, resp., likuma sociālā atzišana.⁹ Līdzīgi arī profesors Kārlis Dišlers par veicināmu ideālu uzskatījis situāciju, kur “likums atzīstams ne par spaidu normu, bet par likumdevēja priekšlikumu pilsoņiem, kuru pilsoņi brīvi izvēlas un labprātīgi pilda”.¹⁰

Šajā kontekstā profesors Kārlis Dišlers uz likuma ievērošanu sabiedrībā aicinājis raudzīties no likuma ārējās autoritātes un likuma iekšējās autoritātes perspektīvas. Likuma ārējo autoritāti un ievērošanu valsts nodrošina piespiedu kārtā ar varas līdzekļiem. Savukārt likuma iekšējo autoritāti veidojot sabiedrības cieņa pret likumu un tajā ietvertā regulējuma atzišana par labu un vajadzīgu, kuru sabiedrība labprātīgi ievēro. Demokrātiskā tiesiskā valstī ir sekmējama un veicināma likuma iekšējā autoritāte, kas nodrošina stabilāku un iedarbīgāku tiesisko sistēmu.¹¹

Likuma sociālajai atzišanai ir vairāki priekšnoteikumi. Visupirms, pienācīgs likumdošanas process, kurā ievērotas labas likumdošanas principa prasības, jo īpaši attiecībā uz likuma lietotāju un likuma adresātu pienācīgu uzklaušīšanu un iesaisti likuma tapšanā.¹² Otrkārt, likumdevējs nevar leģitimēt likuma prasības attiecībās likuma lietotājiem un likuma adresātiem tikai ar varas jeb hierarhiskās pakļautības apsvērumiem. Šajā gadījumā ir nepieciešama konsekventa lēģislatīvā komunikācija ar likuma lietotājiem un likuma adresātiem. Un, visbeidzot, ir nepieciešama sabiedrības un jo īpaši likuma lietotāju un likuma adresātu uzticēšanās likumdevējam un tā pieņemtajiem likumiem.¹³

Uzticēšanos demokrātiskas tiesiskas valsts tiesiskajai sistēmai arī vairo godīga atzišana, ka ne visos gadījumos likumdevējs rīkojas pienācīgi un ir iespējamas likumdevēja kļūdas. Apzinoties likumdevēja rīcības sistēmisko nepilnīgumu, demokrātiskās tiesiskās valstīs tā koriģēšanai tiek izveidotas atsevišķas konstitucionālās tiesas ar uzdevumu pārbaudīt likumdevēja pieņemto likumu satversmību. Tādējādi potenciālajiem likuma adresātiem tiek nodrošināta tiesiska iespēja apšaubīt kāda likuma satversmību un panākt tā satversmības pārbaudi. Tādā veidā potenciālie likuma adresāti tiek iesaistīti likumu satversmības pārbaudē un tiem tiek dotas iespējas panākt antikonstitucionālu likumu koriģēšanu vai atzīšanu par spēkā neesošiem.

Dr. iur. Jānis Priekulis

Tiesību normas neievērošana ir tiesiskais nihilisms

1. Šobrīd lielākā daļa ar Covid-19 vīrusa izplatības mazināšanu noteikto ierobežojumu un pienākumu ir noteikti Ministru kabineta noteikumos.¹⁴ Sociālajos tīklos nācies lasīt viedokli, ka šie ierobežojumi un pienākumi neesot jāevēro, jo tie izriet no Ministru kabineta noteikumiem, nevis Saeimas pieņemta likuma. Tomēr šāds viedoklis ir juridiski absurds.

Vispārēja patiesība ir tāda, ka Latvijā tiesības izdot ārējus normatīvos aktus ir ne tikai likumdevējam – Saeimai un pilsoņu kopumam –, bet arī likumdevēja ar likumu pilnvarotām institūcijām. Viena no šādām institūcijām ir arī Ministru kabinets, un Ministru kabineta tiesības izdot ārējos normatīvos aktus (Ministru kabineta noteikumus) ir ne vien izsenis atzītas parlamentārajā praksē, kuru ir akceptējusi arī Satversmes tiesa,¹⁵ bet tās ir *expressis verbis* noteiktas arī Ministru kabineta iekārtas likuma 31. panta pirmajā daļā.¹⁶

Vispārēja patiesība ir arī tāda, ka likumdevējs un Ministru kabinets drīkst pieņemt ārējos normatīvos aktus, kas nepieciešami Covid-19 vīrusa izplatības mazināšanai. Tomēr, ja Saeimai šīs tiesības izriet no Satversmes 64. panta,¹⁷ tad Ministru kabinetam – no likuma. Proti, lai mazinātu Covid-19 vīrusa izplatību, Ministru kabinets ir tiesīgs izdot Ministru kabineta noteikumus tikai tad, ja likums pilnvaro Ministru kabinetu šādus noteikumus izdot.¹⁸ Protams, Ministru kabinets ir tiesīgs izdot šādus noteikumus, tikai ievērojot likumā piešķirto pilnvarojumu, un likumdevējam ir pienākums nodrošināt arī pilnvarojošās likuma normas atbilstību Satversmei.¹⁹ Tomēr tas nemaina secinājumus, ka gan Saeima, gan Ministru kabinets drīkst pieņemt ārējos normatīvos aktus, kas nepieciešami Covid-19 vīrusa izplatības mazināšanai.

Tāpat vispārēja patiesība ir tāda, ka Satversmē garantēto pamattiesību ierobežojums var izrietēt ne vien no likuma, bet arī Ministru kabineta noteikumiem, pamatojoties uz

8 Satversmes tiesas 2015. gada 2. jūlija spriedums lietā Nr. 2015-01-01 16.6. punkts.

9 Skat. plašāk: Bērtaitis S. Tiesību normas izpratnes transformācija Latvijas tiesību sistēmā: ceļā no sankcijas uz sociālo atzišanu. Grām.: Satversmē nostiprināto vērtību aizsardzība: dažādu tiesību nozaru perspektīva. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2019, 427.–434. lpp.

10 Dišlers K. Likuma cieņa un autoritāte. Jurists, 1929, Nr. 5.

11 Skat. turpat.

12 Skat. Satversmes tiesas 2019. gada 6. marta sprieduma lietā Nr. 2018-11-01 18.1. punktu.

13 Skat. Satversmes tiesas tiesneses Daigas Rezevsas 2017. gada 2. novembra atsevišķo domu lietā Nr. 2016-14-01 5.–6. punktu.

14 Skat. Ministru kabineta 2020. gada 9. jūnija noteikumus Nr. 360 “Epidemioloģiskās drošības pasākumi Covid-19 infekcijas izplatības ierobežošanai”.

15 Piemēram, skat. Satversmes tiesas 2020. gada 28. septembra sprieduma lietā Nr. 2019-37-0103 18.3.1. punktu.

16 Skat. Ministru kabineta iekārtas likuma 31. panta pirmo daļu.

17 Satversmes 64. pants noteic: “Likumdošanas tiesības pieder Saeimai, kā arī tautai šīn Satversmē paredzētā kārtībā un apmēros.”

18 Skat. Ministru kabineta iekārtas likuma 31. panta pirmās daļas 1. punktu.

19 Piemēram, skat. Satversmes tiesas 2020. gada 28. septembra sprieduma lietā Nr. 2019-37-0103 18.3.1. punktu.

attiecīgu likuma pilnvarojumu. Visbeidzot, vispārēja patiesība ir tāda, ka pamattiesību ierobežošana nevar būt pašmērķīga. Pamattiesību ierobežojumam jābūt noteiktam svarīgu interešu – leģitīma mērķa – labad un jāatbilst samērīguma principam. Satversmes 116. panta izpratnē par leģitīmiem iespējams atzīt arī tos iemeslus, kuru dēļ nepieciešams mazināt Covid-19 vīrusa izplatību, piemēram, lai aizsargātu citu cilvēku tiesības uz veselību un tiesības uz dzīvību.

Tātad atbilde uz pirmo jautājumu ir šāda: nolūkā mazināt Covid-19 vīrusa izplatību valsts ir tiesīga noteikt arī jaunus samērīgus ierobežojumus un pienākumus, turklāt tie var izrietēt arī no Ministru kabineta noteikumiem.

2. Personai nav tiesību nepildīt un neievērot ārējos normatīvos aktus un tajos ar Covid-19 vīrusa izplatības mazināšanu noteiktos ierobežojumus un pienākumus. Likumu un citu ārējo normatīvo aktu ievērošana ir personas konstitucionālais pienākums, kura izpilde ir jebkuras tiesiskās sistēmas balsts. Tiesiskā kārtība kā tāda ir aizsargājama vērtība, un tiesiskās drošības labad personai jāievēro arī tādi ārējie normatīvie akti, kurus pati persona uzskata par prettiesiskiem. Ārējie normatīvie akti ir jāievēro arī tāpēc, lai garantētu tiesību sistēmas funkcionēšanu.²⁰

Ja persona nepiekrīt ārējā normatīvā aktā noteiktajam ierobežojumam vai pienākumam, viņai ir nodrošināmas tiesības aizsargāt savas aizskartās tiesības. Latvijā, ja personas ieskatā tiesību norma nepamatoti aizskar viņas Satversmē garantētās tiesības, viņai ir tiesības vērsties Satversmes tiesā, apstrīdot šīs tiesību normas atbilstību Satversmei. Taču tas nedod personai tiesības attiecīgo tiesību normu neievērot. Pat ja persona vērsas Satversmes tiesā un Satversmes tiesā tiek ierosināta lieta par attiecīgo tiesību normu, viņai ir pienākums to ievērot līdz tās atcelšanas brīdim (ja tiesību norma tiek atcelta). Tiesību normas neievērošana ir tiesiskais nihilisms, un Satversme neparedz personas tiesības uz tiesisko nihilismu.

Personai ir pienākums ievērot ārējos normatīvos aktus neatkarīgi no tā, vai viņa piekrīt tajos noteiktajiem ierobežojumiem vai pienākumiem (piem., pienākumam valkāt sejas masku). Personas piekrišanai nav piešķirama juridiska nozīme, nosakot, vai personai ir pienākums ievērot ārējos normatīvos aktus. Juridiska nozīme nav piešķirama arī argumentiem, kurus persona izvirza šīs tiesību normas neievērošanai. Piemēram, pat ja persona netic Covid-19 vīrusam, viņai ir pienākums ievērot ar ārējo normatīvo aktu noteiktos ierobežojumus un pienākumus.

Mūsdienās grūti iztēloties situāciju, kad tiesību normas adresāts drīkstētu izmantot t.s. Radbruha formulu, atsakoties ievērot rakstīto tiesību normu, kura klaji neievēro dabiskās tiesības.²¹ Šī formula radīta pēc Otrā pasaules kara, lai atrisinātu kolīziju starp nacistiskās Vācijas rakstītajām tiesību normām un taisnīguma principu, un demokrātiskā tiesiskā valstī nevajadzētu rasties tāai situācijai, kas dotu

juridisku pamatu tiesību normas adresātam atteikties ievērot rakstīto tiesību normu.

3. Nav iespējams panākt, lai visas personas ievēro ārējos normatīvos aktus. To ir iespējams tikai veicināt.

Jebkura ierobežojuma vai pienākuma ievērošanu var veicināt ar informēšanu un sodīšanu. Informēšana par ierobežojumiem un pienākumiem, izskaidrojot arī apstākļus, kāpēc šie ierobežojumi un pienākumi vispār ir nepieciešami, var novest pie sociālās atzišanas. Proti, pie situācijas, ka personas pašas labprātīgi ievēro šos ierobežojumus un pienākumus, uzskatot šos juridiskos pienākumus arī par saviem iekšējiem jeb morāliem pienākumiem. Tomēr attiecībā uz personām, kuras nevēlas labprātīgi ievērot ārējos normatīvos aktus, kuros noteikti ar Covid-19 vīrusa izplatības mazināšanu saistītie ierobežojumi un pienākumi, jābūt iespējai panākt to ievērošanu piespiedu kārtā, un parasti tas tiek nodrošināts ar soda paredzēšanu.

Jānorāda, ka Satversme kā vienīgos pieļaujamos soda veidus neparedz tikai ierastos soda veidus, piemēram, brīdinājumu vai naudas sodu. Likumdevējam ir salīdzinoši plaša rīcības brīvība sodu politikas jautājumos, un nevar izslēgt, ka citi "inovatīvāki" soda veidi var būt pat efektīvāki, lai panāktu ar Covid-19 vīrusa izplatību saistīto ierobežojumu un pienākumu ievērošanu.

Aigars Strupišs

Augstākās tiesas priekšsēdētājs

Valstij ir jānodrošina likumu darbība

1. Valstij jāreaģē uz nopietniem sabiedriskās drošības, iedzīvotāju dzīvības un veselības apdraudējumiem. Līdz ar to nav šaubu, ka šāds regulējums var tikt pieņemts, ja tas politiski tiek uzskatīts par nepieciešamu un piemērotu konkrētajai situācijai. Daudzi likumi nosaka dažādus ierobežojumus ikdienā (piemēram, satiksmes noteikumi utt.), kas kalpo sabiedrības drošībai, vēl jo vairāk tāpēc nav pamata uzskatīt, ka ierobežojumi nevarētu tikt noteikti ārējās kārtējos gadījumos. Ierobežojumiem jābūt piemērotiem apdraudējuma novēršanai, adekvātiem, samērīgiem, kā arī tiem jābalstās uz vislabāko pieejamo informāciju un ekspertīzi. Jebkurā gadījumā tas ir politisks lēmums un sabiedrība nākamajās vēlēšanās var vērtēt, vai attiecīgais lēmums ir bijis sabiedrības labākajās interesēs.

2. Likums ir jāievēro visiem neatkarīgi no tā, vai kāds tam piekrīt vai nepiekrīt, un valstij ir jānodrošina likumu darbība. Tas ir tiesiskās valsts fundamentālais princips. Atkāpe no šā principa nozīmē valsts beigas.

²⁰ Sal. skat. Senāta Administratīvo lietu departamenta 2004. gada 30. marta sprieduma lietā Nr. SKA-5 15. un 17. punktu.

²¹ Par Radbruha formulu plašāk skat.: Nazism M.T. Legal Positivism and Radbruch's Thesis on Statutory Injustice. Law and Critique, Vol. 14, Issue 13, 10.2003., pp. 277–295.

3. Valsts sabiedrības drošības un sabiedriskās kārtības nodrošināšanai izdod likumus un nodrošina to piemērošanu. Tai skaitā, ja nepieciešams, ar sankcijām. Tā ir valsts pamatfunkcija. Savukārt iedzīvotāji var tiesā apstrīdēt valsts piemērotās sankcijas, kā arī var apstrīdēt valsts izdotās normas Satversmes tiesā, ja var pierādīt, ka tās neatbilst Satversmei. Arī tā ir garantija pret nepamatotiem vai nesamērīgiem ierobežojumiem. Visbeidzot, kā jau minēju iepriekš, pilsoņi savu attieksmi pret šiem ierobežojumiem varēs paust nākamajās vēlēšanās. Tad arī būs lielāka distance no šodienas notikumiem, kas, iespējams, ļaus to visu izvērtēt objektīvāk.

Dr. iur. **Inese Libiņa-Egnere**
Saeimas priekšsēdētājas biedre

Tiesību ierobežojumam jābūt pamatotam ar leģitīmu mērķi

1. Sākotnēji vēlos uzsvērt, ka Satversmē ietvertās cilvēktiesības nav absolūtas, taču katram personas tiesību ierobežojumam jābūt noteiktam ar likumu, pamatotam ar leģitīmu mērķi, samērīgam un nepieciešamam katrā konkrētajā gadījumā.

“Noteikts ar likumu” nozīmē, ka personu tiesību ierobežojumus var noteikt arī ar citiem normatīvajiem aktiem, ja tie izdoti saskaņā ar likumu un atbilstošu deleģējumu to darīt.

Piemēram, gan Epidemioloģiskās drošības likums, gan Covid-19 infekcijas izplatības pārvaldības likums paredz Ministru kabineta tiesības noteikt dažādus epidemioloģiskās drošības pasākumus un prasības slimības izplatības ierobežošanai. Uz šo likumu normu pamata ir pieņemti Ministru kabineta noteikumi Nr. 360 “Epidemioloģiskās drošības pasākumi Covid-19 infekcijas izplatības ierobežošanai”, kuros Ministru kabinets ir tiesīgs noteikt situācijai atbilstošas prasības.

Vēlos uzsvērt, ka parlamentam un Ministru kabinetam ir jāuzņemas īpaša atbildība šajā laikā, līdzsvarojot katra indivīda cilvēktiesības un visas sabiedrības veselības aizsardzības pasākumus. Turklāt, vērtējot šī gada situāciju gan valstī, gan pasaulē, ir skaidri saprotams, ka lēmumu pieņemšana jāveic ātrā tempā, lai spētu atrast un piemērot atbilstošāko ierobežojumu vīrusa infekcijas apkarošanai. Saeimai un Ministru kabinetam ir pienākums reaģēt uz situāciju valstī un rūpēties par sabiedrības veselību kopumā.

2. Jānorāda, ka jau Valsts prezidenta paziņojumā par valsts konstitucionālo orgānu darbības pamatprincipiem ārkārtējā situācijā ir norādīts, ka ikvienam iedzīvotājam ir pienākums pildīt visus noteikumus, kas tiek izdoti sakarā ar ārkārtējo situāciju. Tāpat ikviens iedzīvotājs aicināts

ievērot visus valsts institūciju un amatpersonu ieteikumus ārkārtējās situācijas pārvarēšanai, un iespēju robežās rūpēties par sevi, saviem tuviniekiem un sabiedrības kopējo labumu, atbildīgi līdzdarboties un sekmēt ārkārtējās situācijas pārvarēšanu.²²

Līdzīgi tas noteikts arī Satversmes preambulā: “Ikviens rūpējas par sevi, saviem tuviniekiem un sabiedrības kopējo labumu, izturoties atbildīgi pret citiem, nākamajām paaudzēm, vidi un dabu.”²³

Lai gan ārkārtējā situācija Latvijā šobrīd nav izsludināta, ir jāsaprot, ka tas ir visas sabiedrības pienākums rīkoties tādā veidā, lai pēc iespējas novērstu visas sabiedrības veselības apdraudējumu un veselības sistēmas pārslodzi.

Latvijas gadījumā noteiktie ierobežojumi, manuprāt, būtu vērtējami kā piemēroti, nepieciešami un samērīgi – sabiedrības kopējais labums gan īstermiņā, gan ilgtermiņā pavisam noteikti ir un būs lielāks nekā šībrīža ierobežojumu nelabvēlīgās sekas, tāpēc katram Latvijas iedzīvotājam būtu jāņem vērā, ka, kaut arī ierobežojumi var radīt neērtības, tie ir vitāli nepieciešami, lai aizsargātu sabiedrības veselību. Vēlos pievienoties Valsts prezidenta Egila Levita vārdiem, ka “tas nav jādara valdības dēļ, tas nav jādara kāda cita dēļ, tas ir jādara mūsu pašu dzīvības un veselības dēļ”.²⁴

3. Visupirms ir būtiski informēt sabiedrību par pandēmijas laikā noteikto ierobežojumu un pienākumu nepieciešamību un būtiskumu, veicinot sabiedrības izpratni. Tāpat arī ir būtiski izglītēt sabiedrību par viltus ziņu atpazīšanu medijos, jo šīs viltus ziņas ir viens no faktoriem, kas ietekmē cilvēku izpratni par šībrīža situāciju.

Tomēr nešaubīgi valstij ir iespēja noteikt atbildību par prasību neievērošanu, kā tas ir šobrīd, kad administratīvā atbildība paredzēta par Covid-19 infekcijas izplatības pārvaldības likumā un uz šā likuma pamata izdotajos Ministru kabineta noteikumos noteikto izolācijas, pašizolācijas, karantīnas vai mājas karantīnas, vai pulcēšanās ierobežojumu neievērošanu (29. oktobrī Saeimā pieņemti “Grozījumi Covid-19 infekcijas izplatības pārvaldības likumā”, kuri paredz administratīvo atbildību arī par mutes un deguna aizsega nelietošanu).

Savukārt attiecībā uz pilsoņu tiesībām jāatceras, ka arī šobrīd ikvienai personai, ja tā uzskata, ka tās tiesības ir nesamērīgi ierobežotas, ir tiesības izmantot nacionālos un pārnacionālos tiesību aizsardzības mehānismus.²⁵ Piemēram, par Ministru kabineta noteikumu un likumu atbilstību Satversmei persona var vērsties Satversmes tiesā ar konstitucionālo sūdzību.

22 Valsts konstitucionālo orgānu darbības pamatprincipi ārkārtējā situācijā. Pieejami: <https://likumi.lv/ta/id/313400-valsts-konstitucionalo-organu-darbibas-pamatprincipi-arkarteja-situacija>

23 Latvijas Republikas Satversme. Pieejama: <https://likumi.lv/ta/id/57980-latvijas-republikas-satversme>

24 Valsts prezidenta Egila Levita aicinājums Latvijas sabiedrībai mobilizēties un kopīgiem spēkiem apturēt pandēmijas izplatību. Pieejams: <https://www.president.lv/lv/jaunumi/zinas/valsts-prezidenta-egila-levita-icinajums-latvijas-sabiedrībai-mobilizeties-un-kopīgiem-spekiem-apturēt-pandēmijas-izplatību-26457#gsc.tab=0>

25 Tiktāl, ciktāl jeb vai ārkārtējā situācija var būt pamats cilvēktiesību ierobežošanai? Pieejams: <http://www.tiesibsargs.lv/news/lv/tiktal-ciktal-jeb-vai-arkarteja-situacija-var-but-pamats-cilvektiesibu-ierobezosana>

Mg. iur. **Matīss Šķiņķis**
Zvērināts advokāts ZAB "Šķiņķis Pētersons"

Tiesību ierobežojumiem ir jāatbilst samērīguma principa prasībām

1. Pandēmijas apkarošana primāri ir sabiedrības veselības nodrošināšanas jautājums. Satversmes 111. pants nosaka valsts pienākumu aizsargāt cilvēku veselību. Konstatējot sabiedrības veselības apdraudējumu, likumdevējam ir ne vien tiesības, bet arī pienākums veikt aktīvas darbības, lai tiktu pēc iespējas novērsts vai mazināts sabiedrības veselības apdraudējums. Likumdevējam, izpildot savu no Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) izrietošo pienākumu, var rasties nepieciešamība pieņemt tādus normatīvos aktus, ar kuriem tiek noteikti personu tiesību ierobežojumi un papildu pienākumi. Šādas tiesības likumdevējam nešaubīgi pastāv.

Vērtējot likumdevēja iespējas un rīcības brīvības robežas, ir jāņem vērā vairāki apsvērumi. Manuprāt, pandēmijas apkarošanas kontekstā ir būtiski šādi apsvērumi, kas nosaka likumdevēja iespējas un rīcības brīvības robežas.

Pirmkārt, kā to atzinusi arī Satversmes tiesa, demokrātiskā tiesiskā valstī pienācīgi veikti pozitīvie pasākumi, kas tai izriet no personas tiesībām uz veselību, ir tādi, kur tiesību normas pieņemēja veiktais izvērtējums visupirms ir vērsts uz cilvēka kā augstākās vērtības aizsardzību.²⁶ Pandēmijas apstākļos likumdevējam ir jādara viss iespējama, lai valsts spētu turpināt nodrošināt pēc iespējas efektīvu veselības pakalpojumu sniegšanu visiem cilvēkiem, kuriem tas ir nepieciešams. Likumdevējam ir jārikojas atbilstoši piesardzības principam, kas prasa nevis gaidīt reālu un faktisku cilvēka veselībai nodarītu kaitējumu, bet gan, pastāvot pamatotām aizdomām par kaitējuma iespējamību, savlaicīgi veikt efektīvus un samērīgus pasākumus, lai nepieļautu kaitējuma iestāšanos.

Otrkārt, metodoloģiski ir būtiski nošķirt, vai tiesību ierobežojums, kuru likumdevējs ir noteicis personām ar mērķi cīnīties pret pandēmiju, ir noteikts kā ekstraordinārs pamattiesību ierobežojums vai pamattiesību ierobežojums, kas nav noteikts ārkārtas stāvokļa ietvaros.²⁷ Plašāka rīcības brīvība valstij pastāv, nosakot pamattiesību ierobežojumus ārkārtas stāvokļa ietvaros.

Treškārt, neatkarīgi no tā, vai personu tiesību ierobežojumi ir noteikti kā ekstraordināri pamattiesību

ierobežojumi vai pamattiesību ierobežojumi, kas nav noteikti ārkārtas stāvokļa ietvaros, tiem tāpat ir jāatbilst samērīguma principa prasībām. Proti, likumdevējam ir jāizsver un jāspēj pamatot, ka noteiktais ierobežojums patiešām ir piemērots pandēmijas apkarošanai, tādējādi nodrošinot sabiedrības veselību. Tāpat likumdevējam ir jāizsver, vai sabiedrības veselības nodrošināšanas mērķi nav iespējams sasniegt ar mazāk ierobežojošiem līdzekļiem, un jāvērtē, vai ir ievērots saprātīgs līdzsvars starp sabiedrības un personas interesēm. Likumdevēja izdarītajam vērtējumam pēc iespējas ir jāatbilst labas likumdošanas principa prasībām, ievērojot ierobežojumus, ko var noteikt konkrētā brīža faktiskā situācija (piemēram, nepieciešamība rīkoties steidzami).

2. Vispārējā gadījumā personai ir jāpakļaujas arī tādiem ierobežojumiem un tiesību normām, kuras persona pati uzskata par netaisnīgām. Kamēr tiesību norma ir spēkā, tā ir jāievēro. Ja persona iebilst pret tai ar tiesību normu uzlikto pienākumu, šai personai ir likumā noteiktā kārtībā jāceļ iebildumi pret konkrētās tiesību normas saturu. Likuma ievērošanas principa nozīmīgumu ir skaidrojis arī Senāta Administratīvo lietu departaments savā 2004. gada 30. marta spriedumā lietā Nr. SKA-5. Atziņas, kas atklātas šajā nolēmumā, domājams, ir aktuālas arī šobrīd, kad analizējami pandēmijas apkarošanas nolūkā noteiktie ierobežojumi.

3. Satversmes tiesa vairākkārt ir skaidrojusi, ka likumdevējam pēc tiesību normu spēkā stāšanās ir iespēju robežās jāseko līdzi tam, vai tiesību piemērošanas praksē šīs normas patiešām efektīvi pilda savu uzdevumu. Ja tiek konstatēts, ka tiesību piemērošanas praksē tiesību normas nefunkcionē, tad tās ir jāpilnveido. Likumdevējam ir pienākums pēc zināma termiņa vēlreiz apsvērt, vai attiecīgais tiesiskais regulējums joprojām ir efektīvs, piemērots un nepieciešams un vai tas nebūtu kādā veidā pilnveidojams.²⁸

Ja personas, attiecībā uz kurām ir pieņemta kāda tiesību norma, to neievēro, iespējams, ir konstatējams, ka regulējums neefektīvi pilda savu uzdevumu. Šādā gadījumā likumdevējam ir pienākums regulējumu pilnveidot.

Likumdevējam ir rīcības brīvība lemt, ar kādiem līdzekļiem regulējumu pilnveidot. Līdzekļu izvēlei būtu jābūt izrietošai no tā, kādus secinājumus likumdevējs ir izdarījis par iemesliem, kādēļ personas neievēro tām uzliktos pienākumus. Ja tiek konstatēts, ka personas, piemēram, nav izpratušas regulējumu, tad likumdevējam ir jāizsakās skaidrāk. Ja tiek konstatēts, ka personas nepilda tām uzliktos pienākumus, jo tie, piemēram, nav izpildāmi kādu praktisku apsvērumu dēļ, likumdevējam regulējums ir atbilstoši jālabo utt.

Arī soda sankciju noteikšana par pienākumu nepildīšanu var būt viens no līdzekļiem, ar kura palīdzību likumdevējs var censties panākt, ka visas personas ievēro likumdevēja noteiktos pienākumus. Taču, kā jau norādīts iepriekš, vispirms ir jāanalizē ar tiesību normām uzlikto pienākumu

26 Satversmes tiesas 2017. gada 19. decembra sprieduma lietā Nr. 2017-02-03 19.1. punkts.

27 Pētersons M. Ekonomiskās efektivitātes apsvērumi kā attaisnojums pamattiesību ierobežojumam. Jurista Vārds, 25.03.2014., Nr. 12 (814), 10.–16. lpp.

28 Piemēram, Satversmes tiesas 2012. gada 6. jūnija sprieduma lietā Nr. 2011-21-01 9. punkts.

neievērošanas iemesli. Ja analīze par pienākumu nepildīšanas cēloņiem nav veikta vai tā ir kļūdaina, likumdevēja izvēlētais līdzeklis regulējuma uzlabošanai var nenest vēlamo rezultātu.

Personām, kuras uzskata, ka kāda tiesību norma tām rada nepamatotu pamattiesību ierobežojumu, ir tiesības šādu normu apstrīdēt Satversmes tiesā, lūdzot to atzīt par spēkā neesošu.

Juris Jansons

Latvijas Republikas tiesībsargs

Daļa sabiedrības koncentrējas tikai uz savām ērtībām

1. Valstij ir pienākums rūpēties par sabiedrības drošību un veselību, kas var ietvert arī pienākumus noteikt ierobežojumus, ja tie ir nepieciešami un samērīgi šī legītimā mērķa sasniegšanai. Šādi ierobežojumi arī var ierobežot privātpersonas Satversmē noteiktās tiesības. Covid-19 infekcijas izplatības pārvaldības likuma 1. pants paredz vispārējus principus, kam valstij ir jāpievērš īpaša uzmanība to noteikšanā – cilvēktiesību ierobežošanas minimizācija, sabiedrības veselības apdraudējuma mazināšana un publisku un sabiedrībai nozīmīgu pakalpojumu pieejamība. Šie principi valstij jāpiemēro sevišķi rūpīgi, lai pēc iespējas mazinātu sabiedrības šaubas par pieņemto ierobežojumu piemērotību un samērīgumu.

2. Ikviens cilvēks ir aicināts rūpēties par sevi, saviem tuviniekiem un sabiedrību kopumā. Pašreizējā situācija rāda, ka daļa no sabiedrības šo savu lomu redz atšķirīgi un koncentrējas tikai uz savu ērtību nodrošināšanu, apšaubot epidemiologu noteikto prasību pamatotību. Protams, pandēmijas laikā joprojām ikvienai personai saglabājas tās Satversmes 100. pantā noteiktās tiesības uz vārda brīvību paust arī no vairākuma atšķirīgu viedokli. Tāpat arī ikviena persona šo viedokli atbilstoši Satversmes 92. pantam var paust ar tiesiskiem līdzekļiem – apstrīdot tiesību normu atbilstību Satversmei.

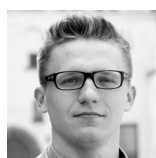
Tomēr, faktiski nepildot likuma normas un ļaunajoties, ka tās varētu vēlāk tikt atzītas par prettiesiskām, personas ne vien riskē kļūstties savā viedoklī, bet arī apdraud citu sabiedrības locekļu veselību un dzīvību. Šī brīža situācijā tā ir atzīstama par ļaunprātīgu nepakļaušanos likumīgai prasībai.

3. Covid-19 infekcijas izplatības pārvaldības likuma 50. pants paredz administratīvo atbildību par likumā un uz tā pamata noteikto ierobežojumu neievērošanu. Arī uzņēmējiem ir jānodrošina šo pienākumu ievērošana, un tiem ir tiesības atteikt personai, kas likumā noteiktos

pienākumus nepilda, pieeju precei vai pakalpojumam, nepieciešamības gadījumā strīdu risināšanā iesaistot arī policiju. Administratīvā atbildība privātpersonai var rasties arī par sīko huligānismu, identitātes slēpšanu vai nepakļaušanos policistu prasībām.

Paralēli tam valstij ir pienākums skaidrot un precizēt savus lēmumus, lai ikvienam sabiedrības loceklim būtu skaidras tā tiesības un pienākumi, un pilnvērtīgi tiktu nodrošinātas tiesības uz informācijas pieejamību.

Savukārt privātpersonām ir tiesības vērsties ar konstitucionālo sūdzību Satversmes tiesā vai noteiktos gadījumos, kad to tiesības skar iestādes pieņemts vispārīgais administratīvais akts, apstrīdēt to administratīvā procesa kārtībā iestādē un tiesā.

Mg. iur. Mārtiņš Birgelis

LU Juridiskās fakultātes doktorants

Lojalitāte pret valsts konstitucionālajiem pamatiem ietver arī likumpaklausību

1. Latvijas Republikas Satversmes 111. pants uzliek valstij pienākumu aizsargāt cilvēku veselību. Tiesības uz veselību ir cieši saistītas ar citām pamattiesībām un ietver arī veselībai labvēlīgu apstākļu veicināšanu. Personas tiesību uz veselību saturs pilnīgāk atklājams, ievērojot Starptautiskā pakta par ekonomiskajām, sociālajām un kultūras tiesībām 12. pantu. Tas citstarp uzliek valstij pienākumu veikt efektīvus pasākumus attiecībā uz "epidēmisko un endēmisko slimību, arodslimību un citu slimību profilaksi un ārstēšanu un to apkarošanu".

Pasaules Veselības organizācija (*World Health Organization*), kurai ir vadošā un koordinējošā loma veselības jomā pasaulē, Covid-19 izplatības sakarā ir vērsusi uzmanību uz to, ka ir vairāki pasākumi, kas valstij jāveic, lai samazinātu gan Covid-19 izplatību, gan šīs pandēmijas radītās sekas.²⁹ Turklāt Covid-19 apkarošanas sakarā Eiropas Komisija par demokrātiju caur tiesībām (Venēcijas komisija) ir atzinusi, ka valstīm ir jāparedz attiecīgās briesmas, jābūt proaktīvām un jāveic visi pasākumi, ko tās uzskata par nepieciešamiem, piemērojot piesardzības principu.³⁰ Piesardzības principa būtība ir, ka kaitējuma savlaicīga novēršana ir efektīvāka nekā cīņa ar kaitējuma sekām. Tādējādi valstij ir ne tikai

29 Skat.: WHO. Critical preparedness, readiness and response actions for COVID-19. 24.06.2020. Pieejams: <https://www.who.int/publications-detail/critical-preparedness-readiness-and-response-actions-for-covid-19>

30 Skat.: European Commission for Democracy through law (Venice Commission). Report – Respect for Democracy Human Rights and Rule of Law during States of Emergency – Reflections. CDL-PI(2020)005rev, para. 1.

tiesības, bet arī pienākums veikt visus nepieciešamos pasākumus pandēmiju apkarošanā, tostarp pieņemt atbilstošus normatīvos aktus, kas var paredzēt arī personas tiesību ierobežojumus. Tas, protams, neatbrīvo no pienākuma ievērot samērīgumu. Proti, starp valsts varas darbību, kas ierobežo personas tiesības un leģitīmās intereses, un mērķi, ko valsts vara ar šo darbību tiecas sasniegt, ir jābūt saprātīgām attiecībām. Pienākums ievērot samērīgumu saista ne vien likumdevēju, bet arī izpildvaru un tiesu varu.

2. Latvijas Republikas Satversmes ievadā noteikts, ka ikviens rūpējas par sevi, saviem tuviniekiem un sabiedrības kopējo labumu, izturoties atbildīgi pret citiem, nākamajām paaudzēm, vidi un dabu. Šo pienākumu saturs var tikt konkretizēts arī tiesību normās, kuru ievērošana ir katras personas pienākums.

Gan no Satversmes ievada, gan no citiem Satversmes noteikumiem izriet dažādi indivīda konstitucionāli pienākumi, kuru jēga ir nodrošināt valsts pastāvēšanu un funkcionēšanu. Kā šāds fundamentāls pienākums ir atzīstama arī lojalitāte pret valsts konstitucionālajiem pamatiem, kas ietver arī likumpaklausību jeb tiesību normu ievērošanu.³¹ Tādēļ ikvienai personai ir pienākums ievērot tiesību normas, tostarp arī tādas tiesību normas, kas vērstas uz pandēmijas apkarošanu. Lai gan tiesību zinātnē ir apskatīti gadījumi, kad var būt nepieciešamas atkāpes no šī pienākuma, ir jāspēj nošķirt vispārējais princips no izņēmuma. Personas vērtējums par iespējami efektīvāko rīcību pandēmijas apkarošanā neatbrīvo personu no pienākuma ievērot tiesību normas.

3. Visupirms valstij personas ir jāinformē par to pienākumiem, jāskaidro šo pienākumu mērķi un nepieciešamība. Demokrātiskas tiesiskas valsts varas atzariem ir jātiecas uz to, lai personu uzticēšanās valstij un tiesībām, kā arī demokrātiska procesa izpratne arvien pieaugtu. Lēmumi attiecībā uz pandēmijas apkarošanu jābalsta zinātnē un konstitucionālos apsvērumos. Par šādu pienākumu neizpildi valsts ir tiesīga noteikt personas atbildību, kā arī paredzēt citus ietekmēšanas līdzekļus.

Savukārt ikviena persona, kura uzskata, ka ar likumu vai citu normatīvo aktu ir aizskartas viņas Latvijas Republikas Satversmē ietvertās pamattiesības, var iesniegt konstitucionālo sūdzību jeb pieteikumu Satversmes tiesā.³² Satversme tiesa ir tiesīga atzīt tiesību normu par neatbilstošu Satversmei un tādējādi par spēkā neesošu. Saskaņā ar Satversmes tiesas likuma 32. panta otro daļu tiesas spriedums un tajā sniegtā attiecīgās tiesību normas interpretācija ir obligāta visām valsts un pašvaldību institūcijām (arī tiesām) un amatpersonām, kā arī fiziskajām un juridiskajām personām.

31 Skat.: Balodis R. Latvijas Republikas Satversmes ievads. Grām: Latvijas Republikas Satversmes komentāri. Ievads. I nodaļa. Vispārējie noteikumi, 133. lpp.

32 Skat. plašāk Satversmes tiesas izstrādāto materiālu par konstitucionālās sūdzības sagatavošanu. Ieteikumi konstitucionālās sūdzības sagatavošanai. Pieejams: <https://www.satv.tiesa.gov.lv/ieteikumi-konstitucionalas-sudzibas-sagatavosana/>

Latvijas Republikas Prokuratūra

Likums ir jāpilda neatkarīgi no tā, vai personai tas patīk

1. Neiedziļinoties vispārējā tiesību teorijā par valsts tiesībām izdot saistošus normatīvos aktus, Latvijā likumdošanas tiesības ir noteiktas Latvijas Republikas Satversmē (64. pants. Likumdošanas tiesības pieder Saeimai, kā arī tautai Satversmē paredzētā kārtībā un apmēros).

Būtībā jebkurš normatīvais akts tā vai citādi ir kompromiss starp dažādi domājošiem indivīdiem ar mērķi salāgot brīžam pat pretrunīgas intereses, līdz ar ko arī katrs likums nešaubīgi kaut kādā mērā ierobežo vienas vai vairāku cilvēku grupu tiesības uz citu personu grupu interešu rēķina. Šādos apstākļos institūcija (parlaments), kas kopumā ir tiesīga noteikt dažādu veidu ierobežojumus, šādos ierobežojumos ir tiesīga noteikt arī tad, ja sabiedriskā vajadzība to prasa kādā konkrētā situācijā.

2. Likumi ir jāpilda neatkarīgi no tā, vai personai, uz kuru likums attiecas, tas patīk vai nē. Valsts rīcībā ir mehānisms, kā nodrošināt pienākumu izpildi, bet personai pastāv tiesiska iespēja pārbaudīt ierobežojumu samērīgumu.

3. Lai nodrošinātu valsts izdoto normatīvo aktu izpildi, ir nepieciešams atbilstošs mehānisms, ar kura palīdzību piespiest vai ieinteresēt personas pildīt tos vai citus priekšrakstus. Ieinteresēt var ar dažādu priekšrocību palīdzību (piemēram, nodokļu atlaides, dažādu veidu privilēģijas), savukārt piespiedu paņēmieni atkarībā no pārkāpuma rakstura visbiežāk ir finansiālas sankcijas, administratīvā vai disciplinārā atbildība, kriminālsods.

Jautājumā par valsts iespējām nodrošināt tieši pandēmijas apkarošanai paredzēto pasākumu izpildi Covid-19 infekcijas izplatības pārvaldības likuma 50. panta pirmajā daļā ir paredzēta administratīvā atbildība par šajā likumā un uz šā likuma pamata izdotajos Ministru kabineta noteikumos (2020. gada 9. jūnija noteikumi Nr. 360 "Epidemioloģiskās drošības pasākumi Covid-19 infekcijas izplatības ierobežošanai") noteikto izolācijas, pašizolācijas, karantīnas vai mājas karantīnas, vai pulcēšanās ierobežojumu neievērošanu (atbilstoši šā likuma 51. panta pirmajai daļai administratīvā pārkāpuma procesu par šādiem pārkāpumiem veic Valsts policija, Veselības inspekcija vai pašvaldības policija), kā arī administratīvā atbildība par epidemioloģiskās drošības prasību pārkāpšanu, ja tas var radīt risku cilvēku veselībai, ir paredzēta Epidemioloģiskās drošības likuma 375. pantā. Turklāt par sanitāri higiēniskās vai epidemioloģiskās drošības noteikumu pārkāpšanu, ja tā izraisījuši epidēmiju vai citas smagas sekas, ir paredzēta kriminālatbildība (Krimināllikuma 140. pants).

Persona, kura uzskata, ka kāda tiesību norma neatbilst Satversmē noteiktajām pamattiesībām, var vērsties Satversmes tiesā ar pieteikumu par lietas ierosināšanu par normatīvā akta atbilstību Satversmei (Satversmes tiesas likuma 17. panta pirmās daļas 11. punkts). Vienlaikus atzīmējams, ka, lai aizsargātu citu cilvēku tiesības, demokrātisko valsts iekārtu, sabiedrības drošību, labklājību un tikumību, vairākas pamattiesības likumā paredzētajos gadījumos var ierobežot (Satversmes 116. pants). ■